

УДК: 342.725(4:497.11)
Biblid 1451-3188, 17 (2018)
Год XVII, бр. 64, стр. 224–250
Изворни научни рад

УПОТРЕБА РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У УНУТРАШЊЕМ ПРАВУ И ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ

мр Жарко РАДИЋ¹

Апстракт: У Европи у 21. веку питање језичких људских права и родно осетљивог језика у службеној и јавној употреби добија све више на значају. Тим питањем све чешће се баве друштвене науке, јавне политике и медији, а родно осетљиви језик се сматра језиком родне равноправности. Захтева се да језик који се користи у службеним документима осигурава једнаку вредност и једнаку видљивост женама и мушкарцима и њиховим активностима. Уважавајући европске стандарде и Националну стратегију за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, аутор у раду анализира могућности употребе родно осетљивог језика у прописима са аспекта правне технике. При томе, он користи догматички, нормативни и упоредноправни метод. На крају рада, аутор разматра значај проучавањем питања за Републику Србију и њен пут ка чланству у Европској унији. Он закључује да би у циљу обавезивања на доследну употребу родно осетљивог језика у прописима требало извршити и одговарајуће измене и допуне Јединствених методолошких правила за израду прописа које доноси Народна скупштина Републике Србије.

Кључне речи: Језичка људска права, родно осетљиви језик, несексистички језик, правна техника

1) УВОД

Материја људских права под окриљем Савета Европе је крајем 20. и почетком 21. века проширена и питањем родно осетљивог, односно несексистичког језика

¹ Правни факултет Универзитета у Крагујевцу. Е-mail: zarkoradic@yahoo.com

у службеној и јавној употреби, а оно је постало предмет проучавања и више научних дисциплина. У домену истраживања језика постоји посебна дисциплина (*linguistic human rights*) која се бави питањима језичких људских права (представници су у Европи: Тове Скутаб Кангас и Роберт Филипсон из Данске, Миклош Контра из Мађарске) и родно осетљивим језиком (*gender sensitiv language*) (представник је Дебора Камерон /Cameron Deborah).² Међутим, право на родно осетљиви језик у службеној и јавној употреби тек је у настајању, а његова институционална и нормативна промоција и заштита могла би да допринесе да се оно у више европских држава конституише у ново језичко (лингвистичко) људско право, односно у засебно људско право најновије генерације.³ За сада, родно осетљиви језик је углавном једно од средстава за промовисање и остваривање родне равноправности, које се најчешће од стране науке и културне политике подупире резултатима научних истраживања, политичким документима, али и номотехничким правилима. Ипак, може се приметити да су право и обавеза употребе родно осетљивог језика у јавним и службеним областима деловања одавно могли и требало да буду нормирани на међународном и националном нивоу, ако не због „природног права“ на ту употребу, онда бар имајући у виду одредбе чл. 1 и 2 Универзалне декларације о људским правима.⁴ Без њиховог нормирања, односно без конституисања права на родно осетљиви језик у службеној и јавној употреби као засебног људског права, употреба тог језика не може да буде правно заштићена у мери која је

² Свенка Савић, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика“, Зборник радова: *Његошеви дани 1*, Универзитет Црне Горе, Никшић, 2009, стр. 301.

³ Више о класификацији људских права на групу прве, друге и треће генерације: Marijana Kolednjak, Martina Šantalab, „Људска права треће генерације“, *Tehnickal journal*, Vol. 7, No. 3 (2013), стр. 326-327. Иначе, ауторице у том раду истичу (на стр. 327) и следеће: „Nedavno se počelo govoriti i o tzv. četvrtoj generaciji ljudskih prava ili o ‚komunikacijskim pravima‘ koja se bave ljudskim pravima u informacijskom društvu u kojemu živimo.“

⁴ Универзална декларација о људским правима усвојена је и проглашена Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација од 10. децембра 1948. године, а чл. 1 и 2 гласе: „Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба једни према другима да поступају у духу братства“ – члан 1. „Сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој Декларацији без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Даље, неће се правити никаква разлика на основу политичког, правног или међународног статуса земље или територије којој неко лице припада, било да је она независна, под старатељством, несамоуправна, или да јој је сувереност на ма који други начин ограничена“ – члан 2. Видети: Генерална скупштина Уједињених нација, „Универзална декларација о људским правима“, Интернет: http://www.uts.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=793:791&catid=11:dokumenti&Itemid=726, 30/04/2018.

потребна ради ефикасног остваривања општег права, односно начела родне равноправности. Но, неоспорно је да у Европи у 21. веку питање језичких људских права и родно осетљивог језика у службеној и јавној употреби добија све више на значају, као и да је тај језик у жижи интересовања и наше научне, културне и свеколике јавности у последњих десетак година (са ставовима о њему који су по неким питањима дијаметрални), и то као сегмент проблематике родне равноправности. О родно диференцираном језику изјаснио се и Одбор за стандардизацију српског језика, а и у нашој земљи су вршена многа социолошка и лингвистичка истраживања, те је написано мноштво научних и стручних радова чији је предмет родно осетљиви језик. У Републици Србији, у Националној стратегији за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године, истакнуто је да „*родно осетљив језик* јесте језик родне равноправности”, а да „*родна равноправност* подразумева равноправно учешће свих лица без обзира на родну припадност у свим областима друштвеног и приватног живота, као и њихов равноправан положај, једнаке могућности за остваривање својих права и једнаку корист од остварених резултата у складу са Уставом Републике Србије, опште-прихваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима”.⁵ Но, сачињен је и Нацрт закона о родној равноправности (пропраћен јавним консултацијама из фебруара 2018. године), којим је предвиђена подробнија дефиниција појма *родно осетљив језик*. Према том нацрту, „*родно осетљив језик* јесте језик којим се промовише равноправност жена и мушкараца и средство којим се утиче на свест оних који се тим језиком служе у правцу остваривања равноправности, укључујући промене мишљења, ставова и понашања у оквиру језика којим се служе у личном и професионалном животу.”⁶ Истим нацртом одредбе о родној равноправности су обухваћене посебним чланом, па је предвиђено да оне гласе: „Родна равноправност подразумева равноправно учешће и заступљеност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота, равноправан третман, положај и једнаке могућности за остваривање права и слобода и коришћење личних знања и способности за развој друштва, као и остваривање једнаке користи од резултата рада” – члан 3 став (1); „Родна равноправност остварује се, унапређује и развија спречавањем, сузбијањем и заштитом од родно засноване дискриминације и применом општих и посебних мера у складу са овим законом” – члан 3 став (2); „Свако је дужан да поштује равноправност жена и мушкараца у свим областима друштвеног живота, у складу са Уставом Републике Србије, општеприхваћеним

⁵ Видети: „Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 4/16.

⁶ Видети: „Нацрт закона о родној равноправности”, члан 8 став 1 тачка 12, Интернет: <https://www.minrzs.gov.rs/dokumenti-7968.html>, 30/04/2018.

правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законом, односно забрану непосредне или посредне дискриминације по основу пола односно рода” – члан 3 став (3). Нарочита специфичност тог нацрта, када је у питању родно осетљиви језик, састоји се с једне стране у утврђивању (у члану 35) обавеза органа јавне власти који обављају послове у области образовања и васпитања, науке и технолошког развоја да предузимају одређене мере које обухватају коришћење родно осетљивог језика у уџбеницима и наставном материјалу, као и у сведочанствима, дипломама, квалификацијама, звањима, занимањима и лиценцама, као и у другим облицима васпитног рада, а с друге стране у прописивању (у члану 61 став 1 тачка 10) прекршаја и прекршајне санкције уколико не поступе по тим обавезама, те ће се новчаном казном од 500.000 до 1.500.000 динара казнити орган јавне власти, осим органа Републике Србије, органа територијалне аутономије и органа јединице локалне самоуправе.⁷ Уколико те одредбе Нацрта закона постану законске одредбе, ступањем на снагу Закона о родној равноправности саставни део правног система и поретка Републике Србије постаће и право на родно осетљиви језик, као засебно језичко (лингвистичко) људско право, бар у мери у којој је нормирано тим законом. Но, треба имати у виду и још једно правило из Нацрта закона. Наиме, (у члану 37 став 3) предвиђено је да су средства јавног информисања дужна да користе родно осетљив језик, да извештавају родно осетљиво и избалансирано, без сензационализма и изношења детаља из породичног и приватног живота, да развијају свест о родној равноправности како би се искоренили друштвени и културни обрасци, обичаји и пракса засновани на родним стереотипима, предрасудама и родној дискриминацији и смањило родно засновано насиље и насиље према женама. Међутим, Нацртом закона о родној равноправности није предвиђена санкција за кршење тог правила. С обзиром да Закон о родној равноправности још увек није донет, ваља имати у виду да према европским стандардима и стратешким документима Републике Србије посебну пажњу треба посветити родно осетљивом језику у службеној и јавној употреби, при чему се захтева да језик који се користи у службеним документима осигурава једнаку вредност и једнаку видљивост женама и мушкарцима и њиховим активностима. Уважавајући европске стандарде и Националну стратегију за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године, у раду се, применом догматичког, нормативног и упоредноправног метода,

⁷ Нацртом је предвиђена и дефиниција појма *орган јавне власти*, а то јесу: „државни органи, органи аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и јавна предузећа, установе, јавне агенције и друге организације и лица којима су законом поверена поједина јавна овлашћења, као и правно лице које оснива или финансира у целини, односно у претежном делу, Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе” – члан 8 став 1 тачка 13).

анализирају могућности употребе родно осетљивог језика у прописима, са аспекта правне технике. У последњем делу предметног рада разматра се значај проучаваног питања за Републику Србију и њен пут ка чланству у Европској унији. У раду се под прописима подразумевају општи правни акти.

2) ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ О УПОТРЕБИ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У ПРОПИСИМА

Јасна еволуција ка елиминацији сексизма из језика и афирмацији родно осетљивог језика може се видети када се упореде, с једне стране, Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода из 1950. године (са свим каснијим протоколима), а с друге Повеља о основним правима Европске уније из 2000. године (укључујући текст којим је прилагођена и замењена од дана ступања на снагу Уговора из Лисабона).⁸ Тако, на пример, системска употреба заменице „његов/-а/-о“ (“his”) у тој конвенцији замењена је Повељом са „његов/-а/-о или њен/-а/-о“ (“his or her”).⁹ Међутим, употреба родно осетљивог језика у прописима примарно је промовисана и штити се под окриљем Савета Европе који окупља 47 држава чланица, међу којима је и Република Србија од 3. априла 2003. године.¹⁰ Наиме, у односу на Препоруку R (85) 2 о правној заштити од дискриминације на основу пола; у односу на Резолуцију о политици и стратегијама за постизање равноправности у политичком животу и у процесу доношења одлука, и у односу на Резолуцију о политикама за убрзавање постизања стварне равноправности међу мушкарцима и женама, које су усвојене на првој (Стразбур, 4. март 1986), и другој (Беч, 4–5. јула 1989) Европској министарској конференцији о равноправности међу мушкарцима и женама, те имајући на уму Декларацију о равноправности жена и мушкараца која је усвојена 16. новембра 1988. године, Комитет министара Савета Европе усвојио је Препоруку за државе чланице R (90) 4 о елиминацији сексизма у језику (усвојена од стране Комитета министара 21. фебруара 1990. године, на 43. седници заменика министара).¹¹ Она је значајна за употребу родно осетљивог језика при изради нацрта

⁸ Видети: Council of Europe, “Recommendation Rec (2003) 3 of the Committee of Ministers and explanatory memorandum - Balanced participation of women and men in political and public decision-making” (Explanatory memorandum / III. Appendix to the recommendation / A. Legislative and administrative measures / Paragraph 2), p. 24, Интернет: <https://rm.coe.int/1680519084>, 30/04/2018.

⁹ Ibid.

¹⁰ Council of Europe, Интернет: <https://www.coe.int/en/web/portal/serbia>, 30/04/2018.

¹¹ Council of Europe, “Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language”, p. 1, Интернет: <https://rm.coe.int/1680505480>, 30/04/2018.

прописа, између осталог, јер се њом препоручује да владе држава чланица промовишу употребу језика који одражава начело равноправности жена и мушкараца и да предузму све мере које сматрају одговарајућим у циљу: 1. подстицања употребе, колико је то могуће, несексистичког језика, како би се узело у обзир присуство, статус и улога жена у друштву, као што то садашња језичка пракса чини за мушкарце; 2. довођења терминологије која се користи у изради нацрта закона, јавној управи и образовању у линију са принципом равноправности полова; 3. охрабривања употребе несексистичког језика у медијима.¹² Прве иницијативе Савета Европе о употреби родно осетљивог језика биле су прихваћене у више европских земаља на различите афирмативне начине. Влада Швајцарске је 1993. године одлучила да администрација користи несексистички језик, а за немачки језик Канцеларија је развила Водич за језички једнак третман на немачком (*Leitfaden zur sprachlichen Gleichbehandlung im Deutschen*, Berne, 1996); у Француској је премијер објавио циркулар (од 8. марта 1998. године) којим позива министре да користе у женском роду називе професија, функција и чинова; од 2001. године у Аустрији постоји сагласност министара о родно осетљивој употреби језика; а у Немачкој, у складу са савезним законом о једнакости између жена и мушкараца (који је ступио на снагу 5. децембра 2001. године), постоји обавеза пажње на родно осетљив језик у законодавству и званичној кореспонденцији.¹³ Наредна препорука државама чланицама Савета Европе, од значаја за употребу родно осетљивог језика у прописима, потиче из 2003. године. Наиме, Препоруком *Rec (2003) 3* Комитета министара и објашњавајућим меморандумом – о балансираном учешћу жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању (усвојена од стране Комитета министара 12. марта 2003. године, на 831. седници заменика министара) истиче се следеће: „Језик, чији је симболизам важан, не сме одобравати хегемонију мушког модела. Језик мора бити родно неутралан (нпр. „особа“) или се односити на оба пола („његов/њен“).”¹⁴ Но, као најконкретнију препоруку државама чланицама Савета Европе за употребу родно осетљивог језика у прописима треба имати у виду ону из тачке 68. Меморандума са објашњењима уз Препоруку *Rec (2007) 17* Комитета министара Савета Европе државама чланицама о стандардима и механизмима равноправности полова (усвојена од стране Комитета министара

¹² *Ibid.*, p. 2.

¹³ Council of Europe, “Recommendation *Rec (2003) 3* of the Committee of Ministers and explanatory memorandum – Balanced participation of women and men in political and public decision-making” (Explanatory memorandum / III. Appendix to the recommendation / A. Legislative and administrative measures / Paragraph 2), p. 24, Интернет: <https://rm.coe.int/1680519084>, 30/04/2018.

¹⁴ *Ibid.*

21. новембра 2007. године, на 1011. седници заменика министара), у којој је истакнуто: „Државе чланице морају усвојити одређене смернице и упутити их свим укљученим актерима. Захтева се да језик који се користи у службеним документима осигурава једнаку вредност и једнаку видљивост женама и мушкарцима и њиховим активностима. То укључује следеће документе: законске текстове, текстове који се односе на јавну политику и програме, комуникацију јавних служби са појединцима, образовање и медије. Државе чланице требало би и медије да подстичу на употребу родно осетљивог језика. Такав језик подразумева, на пример, следеће промене: кад се мушки облик користи као универзалан/родно неутралан облик, ваља га заменити речју која нема никакву полну конотацију, или употребити и мушки и женски облик; за означавање групе која се састоји од жена и мушкараца ваља употребити неутралну формулацију где год се може, или женски и мушки облик навести један уз други; треба укинути коришћење назива којима се мушкарци и жене описују кроз свој однос (удовица, супруга итд.), односно такви се називи смеју користити само када је то нужно и оправдано.”¹⁵ Иначе, препоруке Комитета министара нису правно обавезујуће, али Комитет може затражити извештај од влада држава чланица о предузетим активностима у циљу спровођења препорука. Оне садрже мере којима би требало да се обезбеди практична примена међународних стандарда које поставља Савет Европе, односно успостављају се међународни стандарди којима се обезбеђује остваривање циљева Савета Европе, а обезбеђује се и примена и ујединачено тумачење Конвенције за заштиту људских права и основних слобода.¹⁶

3) МЕРЕ ЗА АФИРМИСАЊЕ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У ПРОПИСИМА ПРЕМА СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

У Републици Србији стратегијом развоја Влада утврђује стање у области из надлежности Републике Србије и мере које треба предузети за њен развој.¹⁷

¹⁵ Council of Europe, “Recommendation CM/Rec (2007) 17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms and Explanatory Memorandum”, p. 50, Интернет: https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20090428170834_CoE_Rec%282007%29CM_Rec_2007_17.pdf, 16/04/2018.

¹⁶ Council of Europe, „Statute of the Council of Europe”, art. 13-21, Интернет: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680306052>, 30/04/2018; Vlada Republike Hrvatske – Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, „Preporuke Odbora ministara Vijeća Europe”, Интернет: <https://uredzastupnika.gov.hr/preporuke-odbora-ministara-vijeca-europe-203/203>, 30/04/2018.

¹⁷ Видети: „Закон о Влади”, члан 45, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/05, 71/05 - испр., 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – Одлука УС, 72/12, 7/14 – Одлука УС и 44/14.

У области родне равноправности она је у последњој деценији донела две стратегије, а обе су значајне и за афирмисање родно осетљивог језика у прописима. Прва од њих је Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности (објављена 27.02.2009. године), са Акционим планом за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период од 2010. до 2015. године (објављен 17.09.2010. године).¹⁸ У оквиру једног од више стратешких праваца развоја који су утврђени том стратегијом, под насловом: „Повећање учешћа жена у процесима одлучивања и остваривање родне равноправности”, одређен је појединачни циљ (под бр. 5): „Јачање капацитета институција подизањем свести и знања о родној равноправности у политичком и јавном животу”, а као једна од активности које би требало предузети да би се он постигао наводи се: „Препоручити увођење недискриминаторне терминологије и стандардизацију српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих термина у прописима и комуникацији.” У Акционом плану уз ту стратегију, као очекивани резултат постизањем споменутог циља, наводи се „Коришћење родно сензитивне терминологије у регулативи и документима Владе”, при чему би индикатори требало да буду постојање смерница, број докумената и закона који користе родно сензитивну терминологију. Акционим планом је постављен прилично кратак рок за постизање споменутог циља, односно резултата – до 2012. године.¹⁹

¹⁸ „Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 15/09; „Акциони план за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период од 2010. до 2015. године”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 67/10.

¹⁹ Од осталих циљева ове стратегије треба напоменути да је њом посебна пажња била посвећена афирмацији родно сензитивног деловања у јавним гласилима. Наиме, у одељку: „4.6. Уклањање родних стереотипа у средствима јавног информисања и промоција родне равноправности”, у пододељку: „4.6.2. Посебан циљ: Успостављање родне једнакости у јавним гласилима, уклањање родних стереотипа и елиминисање говора мржње (мизогиније)”, Појединачни циљ 1: „Афирмација родно сензитивног деловања у јавним гласилима” гласи: „Афирмација родно сензитивног деловања у јавним гласилима јесте начин да се приступи променама јавне свести и да се јавно заступа равноправност полова као фактор битан за демократске односе у друштву и за коришћење женских потенцијала у развојној политици. Ово треба да утиче на напуштање традиционалистичких образаца, по којима је жени место у кући, или се третира као мушки објекат.” Као једна од активности за остварење тог циља, у Стратегији се истиче промовисање несексистичке употребе језика („2) Промовисати несексистичку употребу језика”), и то на следећи начин: „Подстицати употребу несексистичког и родно сензитивног језика у јавним гласилима. Поштовати правила српског језика о слагању у роду, броју и падежу; када год за то постоји могућност употребљавати женски род у вези са звањима и

Након споменуте, Влада Републике Србије је донела нову Националну стратегију за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године (објављена 22.01.2016. године), а њом се и употреба недискриминаторног, родно осетљивог језика у прописима додатно афирмише.²⁰ Но, у тој стратегији је при опису стања родне равноправности у Републици Србији, по питању увођења родне равноправности у јавне политике и програме, пре свега истакнуто да је занемарена „примена осталих техника и алата за увођење родне равноправности у јавне политике, као што су родна анализа закона, политика и програма, доследна употреба родно осетљивог језика и прикупљање и евидентирање родно разврстаних података.” У оквиру општег стратешког циља (под бр. 3) утврђеног тим документом, који се састоји у системском увођењу родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика, као посебан циљ (под бр. 3.2) постављено је укључивање родне перспективе у сва стратешка документа. Од десет мера за реализацију тог циља једна се делимично, али изричито односи на употребу родно осетљивог језика у прописима: „обавезати на доследност употребе родно осетљивог језика у прописима и службеној комуникацији државних органа”, а још три мере су од посредног значаја за ту употребу: „усвојити контролне листе, смернице и оквири за деловање, укључујући обавезујућа упутства за недискриминаторни језик”; „стандардизовати употребу термина везаних за родну равноправност”; „континуирано се старати о томе да се родна равноправност уводи у све нормативне прописе, стратегије, програме и мере у свим областима, уз обезбеђење равноправног учешћа жена и мушкараца у процесу њиховог планирања, припреме и израде”. Стратегијом је предвиђено да је година реализације споменутог посебног циља 2020. година. Иначе, очигледна посебност тог документа у целини је у томе што је његов текст писан родно осетљивим језиком, те су тако при његовој изради и практично примењени стандарди из цитиране тачке 68 Меморандума с објашњењима уз Препоруку Rec (2007) 17 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о стандардима и механизмима равноправности полова. Доследно је спроведено коришћење паралелних облика за женски и мушки род родно осетљивих речи („одраслом члану/чланици домаћинства”; „учесницима/учесницама на тржишту рада”; „корисника/корисница старосних пензија”; „носиоца/носителке газдинства”; „оснивача/оснивачица малих и средњих

занимањима која обављају жене; избегавати изразе и термине који су последица стереотипа и предрасуда о половима; елиминисати увредљиве изразе према женама, а посебно према вишеструко дискриминисаним групама.”

²⁰ „Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 4/16.

предузећа”; „управника/управница”; „васпитачима/васпитачицама”; „предавачима/предавачицама”; „полазници/полазнице су углавном били/е студенти/студенткиње универзитета, али и наставници/наставнице, активисти/активисткиње, као и припадници/припаднице маргинализованих група (Роми/Ромкиње) и др.”; „руководиоци/руководитељке”; „тужиоце/тужитељке и адвокате/адвокаткиње” итд.).

4) НОМОТЕХНИЧКЕ (НЕ)МОГУЋНОСТИ УПОТРЕБЕ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У ПРОПИСИМА

С обзиром на наведене европске стандарде и мере које би према националном стратешком документу требало предузети, примарни задатак правника, било да се баве правном праксом или правном науком, није у томе да родно осетљиви језик посматрају, анализирају и вреднују из угла лингвистике и културне политике, већ је у заузимању компетентног става о методима стварања права при испуњавању обавезе доследне употребе родно осетљивог језика у прописима, поштујући при томе принципе и правила правне струке и правне технике. Узгред буди речено, правна техника или номотехника је практичка делатност и вештина, али и наука, односно научна дисциплина која се на неким правним факултетима изучава и у оквиру предмета (правно) нормирање или номотехника, односно методологија права.²¹ На значај те научне дисциплине указује и чињеница да многа питања којима се она бави из свог угла проучава и теорија права – најопштија правна наука. Наравно, опште образовање и лична култура правника који правно-технички израђују опште правне акте, као предуслови од чијег испуњавања зависи и успешност бављења тим аспектом правне праксе, подразумевају и солидну упућеност у сазнања савремене лингвистике и циљеве актуелне културне политике која је општеприхваћена или доминантна у једном друштву.²² У том смислу, у трагању за најцелисходнијим начином употребе

²¹ Више о правној техници и техничким методима права: Радомир Лукић, *Методологија права*, Београд, 1983, стр. 157-235.

²² Дарио Ђерђа и Теодор Антић, разматрајући субјективне претпоставке које се „odnose na posebnu osposobljenost, znanja, vještine i kompetencije redaktora nacрта propisa, a kojima on mora raspolagati kako bi primjenjujući pravila nomotehnike izradio jednostavan, pravno određen i razumljiv propis”, не свде их само на правно образовање, па између осталих истичу: „Opće obrazovanje čini nužan element u ukupnom znanju potrebnom za izradu nacрта правног propisa. Tehnika izrade propisa vrlo je složena, a pravna pravila izravno ili neizravno uređuju najrazličitija područja društvenoga života i odnose među brojnim kategorijama subjekata. Stoga je široko opće obrazovanje, s izraženom osobnom kulturom redaktora temeljna pretpostavka pronalaženja rješenja za složene probleme koje treba regulirati propisom.” Видети: Dario Đerđa, Teodor Antić, „Izrada правних propisa u Hrvatskoj – studija slučaja”, *Zbornik Правног fakulteta Sveučilišta u Rijeci* (1991) v. 38, br. 1, 93-130 (2017), стр. 99 и 103-106.

родно осетљивог језика у прописима треба имати у виду и разлике у становиштима наших лингвистица и лингвиста по питању коришћења паралелних облика за женски и мушки род родно осетљивих речи. На пример, о овом начину изражавања изјаснио се и Одбор за стандардизацију српског језика, Одлуком бр. 60 од 24.02.2011. године, под насловом: „Језик родне равноправности” (поднаслов: „Родно диференцирани језик и граматичка категорија рода у српском језику”), тако што је у једној од својих препорука-ставова истакао: „Коришћење паралелних форми или навођење форме у мушком роду са ознаком за наставак у женском роду непотребно оптерећује реченицу, уз сасвим изгледну могућност њеног довођења до апсурда (*Сви присутни/присутне на овој прослави били/биле су недвосмислено разочарани/разочаране* итд.), те их због тога не треба користити.”²³ Но, једна од наших најпознатијих лингвистица и заговорница родно осетљивог језика, проф. др Свенка Савић, у свом раду под насловом: „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика”, у једном од упутстава залаже се за коришћење паралелних форми, и то ако се „препука” односи и на мушкарце и на жене, али при томе треба имати у виду и да она у истом раду даје посебно упутство када се обликује дужи (научни, стручни, законски или неки други) текст у којем се често помињу мушкарци и жене, упућујући да се користе креативно разне форме родно осетљивог језика приликом обликовања текста.²⁴ Упркос различитим лингвистичким становиштима о овом важном питању, неоспорно је да до данас номотехнички није било прихватљиво, односно није било могуће неограничено и нерегулисано коришћење паралелних облика за женски и мушки род свих родно осетљивих речи у пропису, тако што би се исте речи у тим облицима поновиле два или више пута. При томе, такав приступ правне технике овом питању се, по свему судећи, неће променити ни у догледно време. Како би било јасније о чему је реч, довољно је, примера ради, да се обрати пажња на одредбе члана 85 став 4 Законика о кривичном поступку: „Окривљени може бити саслушан у одсуству браниоца ако се изричито одрекао тог права, ако уредно позвани бранилац није присутан иако је обавештен о саслушању (члан 300 став 1), а не постоји могућност да окривљени узме другог браниоца или ако за прво саслушање окривљени није обезбедио присуство браниоца ни у року од 24 часа од часа кад је поучен о овом праву (члан 68 став 1 тачка 4), осим у случају обавезне одбране.”²⁵ Ако би се прихватила употреба

²³ Одбор за стандардизацију српског језика, „Језик родне равноправности” (поднаслов: „Родно диференцирани језик и граматичка категорија рода у српском језику”), Одлука бр. 60 од 24.02.2011. године (доступна на основу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја и путем интернет адресе: isj@isj.sanu.ac.rs).

²⁴ Упутство 5 и Упутство 6 у: Свенка Савић, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика”, *op. cit.*, стр. 309- 310.

²⁵ „Законик о кривичном поступку”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

родно осетљивог језика применом споменутих паралелних облика, цитиране одредбе би гласиле: „Окривљени/окривљена може бити саслушан/саслушана у одсуству браниоца/бранитељке ако се изричито одрекао/одрекла тог права, ако уредно позвани/позвана бранилац/бранитељка није присутан/присутна иако је обавештен/обавештена о саслушању (члан 300 став 1), а не постоји могућност да окривљени/окривљена узме другог/другу браниоца/бранитељку или ако за прво саслушање окривљени/окривљена није обезбедио/обезбедила присуство браниоца/бранитељке ни у року од 24 часа од часа кад је поучен/поучена о овом праву (члан 68 став 1 тачка 4), осим у случају обавезне одбране.” Наравно, сасвим је извесно да приликом израде текста Законика о кривичном поступку могућност промовисања и остваривања родне равноправности на тај начин није разматрана. Истини за вољу, био је учињен покушај да се она афирмише следећом одредбом члана 2 став 2 Нацрта Законика: „Сви изрази који се користе у граматичком мушком роду подразумевају природни мушки и женски род.” Но, захваљујући пре свега нашој правној науци, ни она због својих недостатака није постала саставни део Законика.²⁶ Није спорно да родну равноправност треба обезбедити разноврсним средствима и методима, па свакако и родно осетљивим језиком. Међутим, са аспекта правне струке и технике, начини на који се испољава родно осетљиви језик у медијима, стратегијама, декларацијама, политици, службеној (пословној) кореспонденцији и општим правним актима не могу бити истоветни.²⁷ На пример, са тог аспекта није проблематично да се у декларацијама, стратегијама и дописима исте речи на више места у тексту искажу у два рода, јер су то акти *sui generis*, чија израда не подлеже строгим правилима правне технике.²⁸ Та чињеница је сасвим исправно дошла до

²⁶ Милан Шкулић, Горан Илић, *Нови Законик о кривичном поступку Србије: Како је пропала реформа: шта да се ради?*, Београд, 2012, стр. 110.

²⁷ Чини се да је то становиште у складу и са следећим закључком проф. др Свенке Савић по питању стандардизације у српском језику проблематике родно сензитивног језика у службеној употреби: „Око овог питања треба да се окупи интердисциплинарни тим стручњака који се баве језиком, родним студијама, законодавном проблематиком, како би будући предлог за нормирање имао вишеслојна решења за праксу у свим облицима јавне употребе: медији, образовање, администрација, институције. Док се ова проблематика не нормира, сваки је индивидуалан допринос установљавању правила добродошао. Питања ће се постепено решавати у зависности од језичке праксе, односно употреба језика у свим доменима и стиливима.” Видети више у: Svenka Savić, „Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju”, *Zbornik radova sa Okruglog stola: ON JE REKLA – Upotreba rodno senzitivnog jezika*, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Crne Gore, Podgorica, 2006, стр. 78.

²⁸ Према члану 45 Закона о Влади, који је на нази у Републици Србији, стратегијом развоја Влада утврђује стање у области из надлежности Републике Србије и мере које треба предузети за њен развој, а декларацијом се изражава став Владе о неком питању. Видети:

изражаја и у Јединственим методолошко-номотехничким правилима за израду аката које доноси Хрватски сабор, па се у члану 2 тих правила међу прописе и друге опште (правне, нап. Ж. Р.) акте не убрајају стратегије, планови, програми, резолуције и декларације, те је остављена само могућност (дакле, није утврђена обавеза) да се Правила и на њих примењују.²⁹ При таквом стању ствари, уважавајући више или мање блиска, односно удаљена становишта лингвистица и лингвиста по питању допуштености коришћења паралелних форми родно осетљивих речи, и у женском и у мушком роду, а надамсе правила и принципе правне технике, намеће се питање на који би начин требало спровести меру обавезивања на доследност употребе родно осетљивог језика у прописима, а како би се родна перспектива укључила у сва стратешка документа и тако реализовао један од посебних циљева (3.2) Националне стратегије за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године? При избору тог начина неопходно је имати у виду и цитирану тачку 68 Меморандума с објашњењима уз Препоруку Rec (2007) 17 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о стандардима и механизмима равноправности полова. Очигледно, задатак уопште није лак, јер је неопходно довести у склад на први поглед супротстављене принципе и правила правне технике (номотехнике) с једне стране, и већ прилично јасне стандарде и потребе испољавања и промовисања родно диференцираног, односно осетљивог језика с друге стране. Са аспекта правне технике, при изради прописа неопходно је водити рачуна о мноштву питања. Правни пропис треба да буде једноставан за схватање широког круга особа, те правно ефикасан у постизању жељених циљева, па у ту сврху при његовој изради треба постићи оптимални размер једноставности и правне одређености његовог текста, који мора бити разумљив и прилагођен свим субјектима на које се пропис односи, а како би остварили ове сложене циљеве редактори морају бити оспособљени да израде одговарајући и добро структуриран нацрт прописа, у који ће уградити оптималне језичке изразе разумљиве и адресатима прописа и телима која треба да га примењују.³⁰ За остварење тих циљева у техници израде правних прописа утврђени су одређени субјективни и објективни захтеви чије је испуњавање нужна претпоставка успешног извршавања постављеног задатка, при чему се објективне претпоставке тичу како посебних метода и техника које треба примењивати при изради правних прописа, а односе се на утврђивање одговарајућег обима нормирања, врсте акта и његовог хијерархијског нивоа,

„Закон о Влади”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/05, 71/05 - испр., 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – Одлука УС, 72/12, 7/14 – Одлука УС и 44/2014.

²⁹ „Jedinstvena metodološko-nomotehnička pravila za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor”, čl. 2, *Narodne novine*, br. 74/2015.

³⁰ Dario Đerđa, Teodor Antić, „Izrada pravnih propisa u Hrvatskoj – studija slučaja”, op. cit., стр. 124.

његове структуре и основних решења, тако и поштовања одређених начела у изради текста, посебно начела потпуности обухвата, јасноће, квалитета и квантитета садржаја, односа језичких израза и логичког смисла постављених правила, те усклађености с вишим прописима.³¹ При усклађивању свих тих правнотехничких циљева, захтева и начела, а нарочито начела јасноће, квалитета и квантитета стила правног прописа (чијом применом се пропис настоји учинити што више разумљивијим и у складу са којим пропис у исто време мора удовољити захтевима *правности* и *једноставности*)³² са стандардима и обавезом употребе родно осетљивог језика, ваља имати на уму једно од упутстава проф. др Свенке Савић при обликовању дужег (научног, стручног, законског или неког другог) текста у ком се често помињу и мушкарци и жене: „Важно је да читаоцима буде јасно да су ауторке и аутори текста свесно изабрали једну од више могућих форми и тиме себе декларисали као особу која се свесно одређује према феномену родно осетљивог језика. Коју форму језичког приказивања одабрати зависи од датог контекста. Нарочито је важно да медији и институције система прихвате овакво језичко понашање и тиме покажу да прихватају став о родно осетљивом језику.”³³ Пошто споменути задатак који је постављен пред Републику Србију није мимоишао ни друге државе чланице Савета Европе, за његово што целисходније и потпуније извршење корисна могу бити и упоредноправна сазнања о начинима његовог решавања у неким земљама југоисточне Европе.

5) НОМОТЕХНИЧКА РЕШЕЊА УПОТРЕБЕ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У ПРОПИСИМА У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Република Словенија

Служба Владе Републике Словеније за законодавство је 2008. године објавила Номотехничке смернице.³⁴ Међутим, за материју употребе родно

³¹ Ibid.

³² Видети: Dario Đerđa, Teodor Antić, „Izrada pravnih propisa u Hrvatskoj – studija slučaja”, op. cit., стр. 100. Наиме, аутори у оном делу (поглављу) тог рада чији је наслов: „2. Nomotehnika kao pretpostavka izrade nacрта pravnoga propisa”, а поднаслов: „2.1. Objektivne pretpostavke”, између осталог истичу: „Načelo jasnoće, kvalitete i kvantitete stila pravnoga propisa nastoji učiniti propis što više razumljivijim. Sukladno ovomu načelu propis u isto vrijeme mora udovoljiti zahtjevima ‚pravnosti‘ i ‚jednostavnosti‘, a što je iznimno komplicirana zadaća koja se stavlja pred redaktora nacрта propisa.”

³³ Свенка Савић, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика”, op. cit., стр. 310.

³⁴ “NOMOTEHNIČNE smernice”, [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 2008.

осетљивог језика у прописима те земље од значаја су и одредбе члана 115 став (5) Пословника Државног збора.³⁵ Из тих одредаба може се закључити да се у Словенији сматра не само номотехнички прихватљивим, већ и обавезним да се у првим члановима или поглављима нацрта закона, у којима се дефинишу основни субјекти (особе) нацрта закона, ти субјекти наведу и у женском и у мушком роду, са напоменом да ће се у даљњем тексту користити навођење у мушком роду (ово правило не примењује се када се предлажу измене и допуне закона, којима се не предвиђају нови основни субјекти закона).³⁶ У Номотехничким смерницама истиче се да је то уређивачки поједностављено решење, које формално обезбеђује подједнаку употребу ознака тих субјеката по полу (или без обзира на пол) у законским текстовима, као и да је примена тих одредаба Пословника у пракси често релативно једноставна.³⁷ Као пример, наводе се одредбе члана 1 став 1 Закона о судској служби, о означавању основног субјекта тог закона: "Sodnica oziroma sodnik (v nadaljnjem besedilu: sodnik), izvoljen v sodniško funkcijo,...".³⁸ Осим тога, по питању раздвајања основних субјеката закона од оних који то нису, у Номотехничким смерницама се истичу примери из Кривичног законика.³⁹ Наиме, одредбама тог законика утврђено је мноштво субјеката, од којих су у фази његове израде многи од њих с разлогом оцењени као основни субјекти Законика, те су при првом истицању у тексту прописа исказани у оба рода (тако се уважава да постоје: учинитељка или учинилац кривичног дела – члан 3 став (2); осуђен/иц/а или осуђени/к/

³⁵ "Poslovnik državnega zbora", *Uradni list Republike Slovenije*, št. 92/07 – uradno prečišćeno besedilo, 105/10, 80/13 in 38/17.

³⁶ Члан 115 став (5) Пословника Државног збора (Републике Словеније) гласи: "V besedilu členov se morata smiselno uporabiti ženski in moški spol v tistih prvih členih oziroma poglavjih predloga zakona, ki določajo temeljne subjekte predloga zakona, z navedbo, da se v nadaljnjem besedilu uporabi naslavljanje v moškem spolu. To ne velja, kadar se predlagajo spremembe ali dopolnitve zakona, s katerimi se ne določa novih temeljnih subjektov zakona."

³⁷ "NOMOTEHNIČNE smernice", [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana : *Uradni list Republike Slovenije*, 2008, стр. 75.

³⁸ Целовит текст наведеног примера гласи: "Sodnica oziroma sodnik (v nadaljnjem besedilu: sodnik), izvoljen v sodniško funkcijo, dobi položaj, ki mu ga zagotavljajo ustava, zakon, ki ureja organizacijo in pristojnost sodišč in ta zakon. (prvi odstavek 1. člena Zakona o sodniški službi, Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo)." Видети: "NOMOTEHNIČNE smernice", [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana : *Uradni list Republike Slovenije*, 2008, стр. 75. Иначе, словеначки Закон о судској служби је више пута мењан и допуњаван, али цитиране одредбе члана 1. став (1) нису биле предмет измена и допуна. Видети: "Zakon o sodniški službi", *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo, 91/09, 33/11, 46/13, 63/13, 69/13 – popr., 95/14 – ZUPJS15, 17/15 in 23/17 – ZSSve.

³⁹ "Kazenski zakonik", *Uradni list Republike Slovenije*, št.50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.

– члан 3 став (4); држављанка или држављанин – члан 4 став (1); странкиња или странац – члан 4 став (1); малолетница или малолетник – члан 5 став (2); млађа пунолетница или млађи пунолетник – члан 5 став (3); оштећен/иц/а или оштећени/к/ – члан 6 став (2), министрица или министар за правосуђе – члан 14 став (1); саизвршитељка или саизвршилац – члан 20 став (2); саучесница или саучесник – члан 36а; подстрекачица или подстрекач – члан 39; помагачица или помагач – члан 39; чланица или члан злочиначког удружења – члан 41 став (1); оптужен/ица/а или оптужени/к/ – члан 56 став (2); приматељка или прималац материјалне користи која је прибављена кривичним делом – члан 75 став (1)). У свим случајевима субјекат је прво наведен у женском, а затим у мушком роду, што указује на осећај законодавца за родно осетљиви језик, имајући у виду да том навођењу следи напомена да ће се у даљњем тексту вршити означавање у мушком роду (на пример: “Za kaznivo dejanje je v zakonu vedno predpisana kazen, ki se izreče storilki oziroma storilcu (v nadaljnjem besedilu: storilec) v sorazmerju s težo dejanja in njegovo krivdo. Ob pogojih, določenih v splošnem delu tega zakonika, se storilcu smejo izreči namesto kazni opozorilne sankcije in poleg kazni ali opozorilne sankcije še varnostni ukrepi” – члан 3 став (2); “Če ostane kaznivo dejanje pri poskusu, se napeljevalka oziroma napeljevalec (v nadaljnjem besedilu: napeljevalec) in pomagačka oziroma pomagač (v nadaljnjem besedilu: pomagač) kaznujeta kakor za poskus” – члан 39). Што се тиче субјеката Кривичног законика који се не сматрају основним, у Номотехничким смерницама истиче се да су они оправдано наведени искључиво у мушком роду, а то су како неки субјекти из члана 99 Кривичног законика („Значење израза у овом закону”), нпр. судија (*sodnik*), државни тужилац (*državni tožilec*), посланик Државног збора (*poslanec državnega zbora*), тако и субјекти (особе) из посебног дела Кривичног законика, нпр. лекар (*zdravnik*), ветеринар (*veterinar*), фармацеут (*lekarnar*), возач моторног возила (*voznik motornega vozila*).⁴⁰ Наравно, искључивање неких субјеката из групе основних субјеката тог законика, али и неког другог закона не значи да они у правном поретку Републике Словеније нису обухваћени „лексиконом” родно осетљивог језика. Тако на пример, како је већ споменуто, у Закону о судској служби суткиња или судија (*sodnica oziroma sodnik*) има карактер основног субјекта Закона, у Закону о државном тужилаштву државна тужитељка или државни тужилац је један од основних субјеката (“Državna tožilka oziroma državni tožilec (v nadaljnjem besedilu: državni tožilec) je funkcionar v službenem razmerju z Republiko Slovenijo (v nadaljnjem besedilu: državnotožilska služba)”), а у Закону о државном правобранилаштву основни су субјекти генерална државна правобранитељка и генерални државни правобранилац, државне

⁴⁰ “NOMOTEHNIČNE smernice”, [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2008, стр. 75.

правобранитељке и државни правобраниоци, помоћнице и помоћници државног правобраниоца ("Naloge državnega pravobranilstva opravljajo generalna državna pravobranilka oziroma generalni državni pravobranilec in državne pravobranilke oziroma državni pravobranilci (v nadaljnjem besedilu: državni pravobranilec) ter pomočnice oziroma pomočniki državnega pravobranilca (v nadaljnjem besedilu: pomočnik državnega pravobranilca)".⁴¹ Но, у Словенији је евидентна и номотехничка неуједначеност у прописима у вези са употребом женског и мушког рода за означавање основних субјеката (особа) у пропису, која делимично произлази из тога што поједини редактори или предлагачи закона одредбу о употреби оба рода за основне субјекте или разумеју или једноставно шире користе од оног што је одређено Пословником Државног збора.⁴²

Република Хрватска

Хрватски сабор је на седници од 19. јуна 2015. године донео Јединствена методолошко-номотехничка правила за израду аката које доноси Хрватски сабор.⁴³ У члану 13 тих правила, под називом: „Pisanje rodних pojmova”, утврђује се: „Propisi se moraju pisati rodno osjetljivim jezikom, tako da se koristi rodno neutralni oblik primjerice: podnositelj tužbe, umjesto da se navodi podnositelj

⁴¹ Видети члан 2 став (1) у: "Zakon o državnem tožilstvu", *Uradni list RS*, št. 58/11, 21/12 – ZDU-1F, 47/12, 15/13 – ZODPol, 47/13 – ZDU-1G, 48/13 – ZSKZDČEU -1, 19/15 in 23/17 – ZSSve; Видети члан 3 став (1) у: "Zakon o državnem pravobranilstvu", *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo, 77/09, 46/13, 95/14 – ZUPPJ515 in 23/17 – ZDOdv.

⁴² У Номотехничким смерницама Службе Владе Републике Словеније за законодавство се истиче: „Nomotehnična neenotnost v predpisih lahko izvira iz tega, da posamezni redaktorji (oziroma predlagatelji zakona) določbo o uporabi obeh spolov za »temeljne subjekte« bodisi razumejo bodisi enostavno uporabljajo širše, kot določa poslovnik (glej npr. »Ministrica oziroma minister, pristojen za upravo, ...« v drugem odstavku 43. člena Zakona o javnih zbiranjih, pri čemer ne minister ne ministrica gotovo nista kakšna od »temeljnih subjektov« v navedenem zakonu; prevelika zagnanost pri uporabi pravila ga sprevrže v nasprotje. Raba alternativnega (vzporednega) izraza ministrica v tem in v temu podobnih primerih verjetno ne upošteva, da z izrazom minister ni mišljen minister kot (nujno ali samo) moška oseba, tem več kot naziv državnega organa oziroma funkcije, ki pa jo v vsakokratnem primeru (in tudi jo) lahko zaseda in opravlja bodisi oseba ženskega ali moškega spola. (Tudi raba izraza »redaktor« v teh nomotehničnih smernicah v nobenem primeru in z ničimer ne meri samo na osebo moškega spola ali kakorkoli vsebinsko izključuje osebe ženskega spola; »redaktor« je namreč »tisti, ki redigira« – kakšnega spola je ta oseba, je z vidika nomotehničnih smernic in redigiranja predpisov ter »vsebinske« rabe te besede tukaj nepomembno.)” Видети: „NOMOTEHNIČNE smernice”, [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana: *Uradni list Republike Slovenije*, 2008, стр. 76.

⁴³ „Jedinstvena metodološko-nomotehnička pravila za izradu akata koje donosi Hrvatski sabor”, *Narodne novine*, br. 74/2015.

мушкарac или жена, подносиатељ/ица, односно подносиатељ или подносиатељица” – став (1); „Ради јасноће, мањег оптерећења и избјегаванја непотребне дужине текста прописа, посебном одредбом у чланку којим се дају објашњења, односно дефиниције појмова или у посебном чланку иза тога даће се одређење кориштења појмова с родним значењем” – став (2); „Одредба којом се уређује садржај из ставка 2 овога чланка мође гласити: »Изрази који се користе у овоме пропису, а имају родно значење односе се једнако на мушки и женски род.«” – став (3). У вези са цитираном тачком 68 Меморандума с објашњењима уз Препоруку Рес (2007) 17 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о стандардима и механизмима равноправности полова, те параграфом 2 Меморандума с објашњењима (поглавље: „А. Законодавне и административне мере”) уз Препоруку Рес (2003) 3 о уравнотеженој партиципацији жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању („Језик, чији је симболизам важан, не сме одобравати хегемонију мушког модела. Језик мора бити родно неутралан (нпр. „особа”) или се односити на оба пола („његов/њезин”)”), Правобранитељица за равноправност сполова Републике Хрватске је 18.12.2015. године указала следеће: „Sve navedeno ukazuje na obvezu priklanjaња uporabi rodno osjetljivog jezika u svrhu promicanja ravnopravnosti spolova. Међутим, како би се у хрватском језику ријешио проблем комплексности текста истовременим навођењем женских и мушких мочијских парњака, у законодавству Републике Хрватске широко се примјењује одредба о родној неутралности израза и појмовних склопова, тј. напомена да сви изрази који се користе у тексту, а имају родно значење, без обзира јесу ли коришћени у мушком или женском роду, обухваћају на једнак начин и мушки и женски род. Таква одредба у правилу се уврштава у уводном опћем дијелу сваког прописа који садржи изразе који имају родно значење те је у складу са Законом о равноправности сполова и Националном политиком за равноправност сполова. Њена сврха је једноставније и прегледније ишчитавање текста прописа те избјегаванје недоследне примјене родно осјетљивог језика у документима чиме се текст непотребно оптерећује и на тај начин чини теже читљивим и разумљивим. Она представља стандард којим је постигнут компромис између родно неосјетљивог навођења израза који имају родно значење искључиво у мушком роду и непотребног оптерећивања текста појмовима у два рода који се на тај начин чини теже читљивим и разумљивим.”⁴⁴ Примена одредаба члана 13 Јединствених методолошко-номотехничких правила за израду аката које доноси Хрватски сабор дошла је до изражаја, примера ради, и у Закону о судовима („Изрази који се користе у овом Закону за особе у мушком роду употребљени су неутрално и односе се на мушке и женске особе (судач/суткиња, савјетник/савјетница, вјежбеник/вјежбенка и др.)” – члан 1 став (2)) и у Закону о државном

⁴⁴ Правобранитељица за равноправност сполова Републике Хрватске, „Увођење родно осјетљивог језика у службену употребу”, 18.12.2015., Интернет: <http://www.prs.hr/index.php/odluke-prs/prema-osnovi-diskriminacije/spol/1821-uvodenje-rodno-osjetljivog-jezika-u-sluzbenu-uporabu>, 16/04/2018.

одвјетништву („Изрази који се користе у овом Закону, за особе у мушком роду, употребљени су неутрално и односе се на мушке и женске особе (државни одвјетник/државна одвјетница, истражитељ/истражитељница, савјетник/савјетница, судач/судкиња и др.)” – члан 1 став (3)).⁴⁵ На сличан начин оне су примењене и у Казненом закону: „Ријечи и појмовни склопови који имају родно значење без обзира на то јесу ли у овом Закону коришћени у мушком или женском роду односе се на једнак начин на мушки и женски род” – члан 87 став (26).⁴⁶

Босна и Херцеговина

У Босни и Херцеговини су на снази Јединствена правила за израду правних прописа у институцијама Босне и Херцеговине, која је донела Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине на седници Представничког дома, одржаној 12.01.2005. године и седници Дома народа, одржаној 26.01.2005. године.⁴⁷ Касније су у више наврата мењана и допуњавана. У члану 44 (укључујући измену објављену 2014. године) тих правила, под насловом: „Употреба мушког или женског рода”, утврђено је: „У пропису, гдје је то могуће, користи се родно неутрални облик „особа” или „лице” – став (1); „Када се дефинишу, ријечи се дају у мушком и женском роду с косом цртом, а онда се, ради прегледности и читљивости, употребљавају само у мушком или женском роду” – став (2). Том члану је придодат и члан 44а (допуном Правила која је објављена 2014. године), који гласи: „Изрази који су ради прегледности дати у једном граматичком роду у правилима и пропису донесеном на основу правила без дискриминације се односе и на мушкарце и на жене” – став (1); „Носиоци нормативних послова дужни су у уводним одредбама прописа навести дефиницију из става (1) овога члана” – став (2). Ентитети Босне и Херцеговине (Федерација Босне и Херцеговине и Република Српска) такође имају номотехничка правила за израду прописа. У члану 65 Правила нормативно-правне технике за израду закона и других прописа Републике Српске, која је донео Директор Републичког секретаријата за законодавство, уз сагласност Владе Републике Српске, утврђено је: „Ријечи се у пропису употребљавају, по правилу, у једнини и само у мушком или женском роду, без алтернативних одређивања.”⁴⁸ Парламент Федерације Босне и Херцеговине је на седници Представничког дома, одржаној 04.06.2014.

⁴⁵ Видети: „Закон о sudovima”, *Narodne novine*, br. 28/13, 33/15, 82/15 i 82/16; „Закон о državnom odvjetništvu”, *Narodne novine*, br. 76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11, 72/13, 148/13, 33/15, 82/15.

⁴⁶ „Kazneni zakon”, *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.

⁴⁷ „Јединствена правила за израду правних прописа у институцијама Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 11/05, 58/14, 60/14, 50/17 и 70/17.

⁴⁸ „Правила нормативно-правне технике за израду закона и других прописа Републике Српске”, члан 65, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 13/06.

године, и на седници Дома народа, одржаној 10.07.2014. године, донео Правила и поступке за израду закона и других прописа Федерације Босне и Херцеговине.⁴⁹ У члану 45 тих правила, под насловом: „Upotreba rodova”, утврђено је: „Riječi se u propisu upotrebljavaju samo u jednom rodu (muškom, ženskom ili srednjem).” У складу са цитираним одредбама Јединствених правила за израду правних прописа у институцијама Босне и Херцеговине, у члану 1 став (43) Кривичног закона Босне и Херцеговине је утврђено: „Изражавање у једном граматичком роду, мушком или женском, укључује оба рода физичких лица.”⁵⁰ Међутим, у групу закона без одредаба којима се исказује родна осетљивост језика спадају и Закон о Правобранилаштву Босне и Херцеговине, Закон о Тужилаштву Босне и Херцеговине, као и Закон о Суду Босне и Херцеговине.⁵¹ Недостатак тих одредаба је вероватно последица чињенице да су ти закони донети пре него су 2014. године измењена и допуњена Јединствена правила за израду правних прописа у институцијама Босне и Херцеговине.

Црна Гора

Секретаријат за законодавство Владе Црне Горе је 11.01.2010. године утврдио Правно-техничка правила за израду прописа.⁵² У тим правилима, у поглављу под насловом: „II. Jezik, stil i način pisanja propisa”, у тачки 1.10. се истиче: „Propisi se moraju pisati rodno osjetljivim jezikom, bilo korišćenjem rodno neutralne forme i riječi u muškom i ženskom rodu ili uvođenjem klauzule da se sve odredbe propisa podjednako odnose i na muškarce i na žene.” Као пример, наводи се следећа клаузула: *Izrazi koji se u ovom zakonu koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju iste izraze u ženskom rodu.* Но, Правила садрже и следећу забрану: „Riječi u muškom rodu ne smiju se koristiti kao generički neutralna forma za muški i ženski rod.” Цитирани пример клаузуле из Правно-техничких правила за израду прописа искоришћен је дословно при изради мноштва законских текстова у Црној Гори, па тако и Закона о државном тужилаштву.⁵³ Међутим, у

⁴⁹ „Pravila i postupci za izradu zakona i drugih propisa Federacije Bosne i Hercegovine”, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 71/14.

⁵⁰ „Кривични закон Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03 – испр., 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15 и 40/15.

⁵¹ „Закон о Правобранилаштву Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 8/02, 10/02 – испр., 44/04, 102/09 и 47/14; „Закон о Тужилаштву Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 9/04, 35/04, 61/04 и 49/09 – пречишћени текст; „Закон о Суду Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07 и 49/09 – пречишћени текст.

⁵² „Pravno-tehnička pravila za izradu propisa”, *Službeni list Crne Gore*, br. 2/10.

⁵³ Видети члан 10 у: „Zakon o Državnom tužilaštvu”, *Službeni list Crne Gore*, br. 11/15.

неким законима родно осетљиви језик није видљив, па тако, примера ради, ни у Кривичном законнику Црне Горе, ни у Закону о судовима.⁵⁴

Република Србија

У Републици Србији су на снази Јединствена методолошка правила за израду прописа, која је 30.03.2010. године донео Законодавни одбор Народне скупштине Републике Србије.⁵⁵ Одредбама члана 43 тих правила, под насловом: „Употреба рода”, утврђено је: „Изрази се у пропису употребљавају у мушком роду, осим ако природа ствари не захтева другачије.” Закон о равноправности полова пак донет је у Републици Србији пре споменутих Јединствених методолошких правила за израду прописа.⁵⁶ Изрази који се користе у том закону, а имају родно значење, изражени су у граматичком мушком роду. Међутим, услед несумњиве намере законодавца да испољи позитиван приступ према родно осетљивом језику, у члану 10 („Значење појмова”) став 2 тог закона је утврђено: „Термини којима су у овом закону означени положаји, професије, односно занимања, изражени у граматичком мушком роду, подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односе.” Логично, и новији и најновији прописи Републике Србије усклађени су са споменутим Јединственим методолошким правилима за израду прописа, као и са методом уважавања родно осетљивог језика, који је примењен при изради наведеног Закона о равноправности полова. Тако, у члану 3 став 2 Закона о запосленима у јавним службама (ступио на снагу 25.12.2017.) утврђено је: „Изрази који се користе у овом закону имају родно значење, користе се неутрално и односе се једнако на мушки и женски пол, осим ако из смисла поједине одредбе не произлази другачије”⁵⁷ (по свему судећи, после речи: „закону” омашком је пропуштен зарез и везник: „а”, прим. Ж. Р). Или, у члану 1 став 3 Закона о дуалном образовању (ступио на снагу 18.11.2017.) одређено је: „Термини изражени у овом закону у граматичком мушком роду подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односе.”⁵⁸ Међутим, у многим законима родно осетљиви језик није

⁵⁴ „Кривични законик Црне Горе”, *Службени лист Републике Црне Горе*, бр. 70/03, 13/04 – испр. и 47/06. *Службени лист Црне Горе*, бр. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – др. закон, 40/13, 56/13 – испр., 14/15, 42/15, 58/15 – др. закон и 44/17; „Закон о судовима”, *Службени лист Републике Црне Горе*, бр. 5/2002, 49/2004 и *Службени лист Црне Горе*, бр. 22/2008, 39/2011, 46/2013 и 48/2013 – испр. и 32/14 – др. закон.

⁵⁵ „Јединствена методолошка правила за израду прописа”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 21/10.

⁵⁶ „Закон о равноправности полова”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/09.

⁵⁷ „Закон о запосленима у јавним службама”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 113/17.

⁵⁸ „Закон о дуалном образовању”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 101/17.

видљив, а осим већ споменутог Законика у кривичном поступку, међу њима су и Кривични законик, Закон о јавном тужилаштву, Закон о правобранилаштву, Закон о судијама.⁵⁹

6) ИЗВОРИ

„Акциони план за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период од 2010. до 2015. године”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 67/10.

Council of Europe, Интернет: <https://www.coe.int/en/web/portal/serbia>

Council of Europe, „Statute of the Council of Europe”, Интернет: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680306052>

Council of Europe, “Recommendation CM/Rec (2007) 17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms and Explanatory Memorandum”, Интернет: https://www.euromed-justice.eu/en/system/files/20090428170834_CoE.Rec%282007%29CM_Rec_2007_17.pdf

Council of Europe, “Recommendation Rec (2003) 3 of the Committee of Ministers and explanatory memorandum - Balanced participation of women and men in political and public decision-making”, Интернет: <https://rm.coe.int/1680519084>

Council of Europe, “Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language”, Интернет: <https://rm.coe.int/1680505480>

Ђерђа, Дарио, Антић, Теодор, „Израда правних прописа у Хрватској – студија случаја”, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риеци* (1991) в. 38, бр. 1, стр. 93-130 (2017).

Генерална скупштина Уједињених нација, „Универзална декларација о људским правима”, Интернет: http://www.uts.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=793:791&catid=11:dokumenti&Itemid=726

„Јединствена методолошка правила за израду прописа”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 21/10.

„Јединствена методолошко-номотехничка правила за израду аката које доноси Хрватски савор”, *Народне новине*, бр. 74/2015.

⁵⁹ „Кривични законик”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016; „Закон о јавном тужилаштву”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 16/08, 104/09, 101/10, 78/11 – др. закон, 101/11, 38/12 – Одлука УС, 121/12, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14, 106/15 и 63/16 – Одлука УС; „Закон о правобранилаштву”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/14; „Закон о судијама”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/08, 58/09 – Одлука УС, 104/09, 101/10, 8/12 – Одлука УС, 121/12, 124/12 – Одлука УС, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14, 40/15, 63/15 – Одлука УС, 106/15, 63/16 – Одлука УС и 47/17.

- „Јединствена правила за израду правних прописа у институцијама Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 11/05, 58/14, 60/14, 50/17 и 70/17.
- Kazenski zakonik”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.
- „Kazneni zakon”, *Narodne novine*, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.
- Kolednjak, Marijana, Šantalab, Martina, „Ljudska prava treće generacije”, *Technical journal*, Vol. 7, No. 3 (2013).
- „Кривични закон Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03 – испр., 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15 и 40/15.
- „Krivični zakonik Crne Gore”, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 70/03, 13/04 – ispr. i 47/06 i *Službeni list Crne Gore*, br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – dr. zakon, 40/13, 56/13 – ispr., 14/15, 42/15, 58/15 – dr. zakon i 44/17.
- „Кривични законик”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- Лукић, Радомир, *Методологија права*, Београд, 1983.
- „Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 15/09.
- „Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 4/16.
- “NOMOTEHNIČNE smernice”, [izdajatelj] Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo. – 2., spremenjena in dopolnjena izd. – Ljubljana: *Uradni list Republike Slovenije*, 2008.
- Одбор за стандардизацију српског језика, „Језик родне равноправности” (поднаслов: „Родно диференцирани језик и граматичка категорија рода у српском језику”), Одлука бр. 60 од 24.02.2011. године (доступна на основу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја и путем интернет адресе: isj@isj.sanu.ac.rs).
- „Poslovnik državnega zbora”, *Uradni list Republike Slovenije*, št. 92/07 – uradno prečišćeno besedilo, 105/10, 80/13 in 38/17.
- „Правила и поступци за израду закона и других прописа Федерације Босне и Херцеговине”, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 71/14.
- „Правила нормативно-правне технике за израду закона и других прописа Републике Српске”, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 13/06.
- „Pravno-tehnička pravila za izradu propisa”, *Službeni list Crne Gore*, br. 2/10.

- Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske, „Uvođenje rodno osjetljivog jezika u službenu uporabu“, 18.12.2015., Интернет: <http://www.prs.hr/index.php/odluke-prs/prema-osnovi-diskriminacije/spol/1821-uvodenje-rodno-osjetljivog-jezika-u-sluzbenu-uporabu>
- Savić, Svenka, „Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju“, Zbornik radova sa Okruglog stola: *ON JE REKLA – Upotreba rodno senzitivnog jezika*, Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Crne Gore, Podgorica, 2006.
- Савић, Свенка, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика“, Зборник радова: *Његошеви дани 1*, Универзитет Црне Горе, Никшић, 2009.
- Шкулић, Милан, Илић, Горан, *Нови Законик о кривичном поступку Србије: Како је пропала реформа: шта да се ради?*, Београд, 2012.
- Vlada Republike Hrvatske – Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, „Preporuke Odbora ministara Vijeća Europe“, Интернет: <https://uredzastupnika.gov.hr/preporuke-odbora-ministara-vijeca-europe-203/203>.
- „Законик о кривичном поступку“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.
- “Zakon o državnom pravobranilstvu”, *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo, 77/09, 46/13, 95/14 – ZUPPJS15 in 23/17 – ZDOdv.
- “Zakon o državnom tožilstvu”, *Uradni list RS*, št. 58/11, 21/12 – ZDU-1F, 47/12, 15/13 – ZODPol, 47/13 – ZDU-1G, 48/13 – ZSKZDČEU -1, 19/15 in 23/17 – ZSSve.
- „Zakon o državnom odvetništvu“, *Narodne novine*, br. 76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11, 72/13, 148/13, 33/15, 82/15.
- „Zakon o Državnom tužilaštvu“, *Službeni list Crne Gore*, br. 11/15.
- „Закон о дуалном образовању“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 101/17.
- „Закон о јавном тужилаштву“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 16/08, 104/09, 101/10, 78/11 – др. закон, 101/11, 38/12 – Одлука УС, 121/12, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14, 106/15 и 63/16 – Одлука УС.
- „Закон о Правобранилаштву Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 8/02, 10/02 – испр., 44/04, 102/09 и 47/14.
- „Закон о правобранилаштву“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/14.
- „Закон о равноправности полова“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 104/09.
- “Zakon o sodniški službi”, *Uradni list RS*, št. 94/07 – uradno prečišćeno besedilo, 91/09, 33/11, 46/13, 63/13, 69/13 – popr., 95/14 – ZUPPJS15, 17/15 in 23/17 – ZSSve.
- „Закон о судијама“, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 116/08, 58/09 – Одлука УС, 104/09, 101/10, 8/12 – Одлука УС, 121/12, 124/12 – Одлука УС, 101/13, 111/14 – Одлука УС, 117/14, 40/15, 63/15 – Одлука УС, 106/15, 63/16 – Одлука УС и 47/17.
- „Zakon o sudovima“, *Narodne novine*, br. 28/13, 33/15, 82/15 i 82/16.

„Zakon o sudovima”, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 5/2002, 49/2004 i *Službeni list Crne Gore*, br. 22/2008, 39/2011, 46/2013 i 48/2013 – испр. i 32/14 – др. закон.

„Закон о Суду Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07 и 49/09 – пречишћени текст.

„Закон о Тужилаштву Босне и Херцеговине”, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 9/04, 35/04, 61/04 и 49/09 – пречишћени текст.

„Закон о Влади”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 55/05, 71/05 - испр., 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – Одлука УС, 72/12, 7/14 – Одлука УС и 44/2014.

„Закон о запосленима у јавним службама”, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 113/17.

7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Родно осетљиви језик је језик родне равноправности, па се његовом употребом доприноси тој равноправности. Нарочито је значајна употреба родно осетљивог језика у прописима, текстовима који се односе на јавну политику и програме, комуникацији јавних служби са појединцима, образовном процесу и у медијима, и то како из разлога начелне природе, тако и због усклађивања вредносног и нормативног система једног друштва са европским стандардима. Мада је реч о стандардима који су се развили превасходно под окриљем Савета Европе, потреба да се они прихвате од стране свих држава чланица Европске уније, али и Републике Србије и других држава које теже да постану пуноправни чланови те Уније, а што произилази не само из чињенице њиховог чланства у Савету Европе, већ и из чињенице да та организација дели исте вредности у области људских права, демократије и владавине права као и Европска унија. У том смислу, може се закључити да је Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. године до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године, коју је донела Влада Републике Србије, сасвим у складу са европским стандардима о употреби родно осетљивог језика, тј. језика родне равноправности. Но, за потпуно спровођење те стратегије изгледа готово неоспорно да ће бити потребна стандардизација начина на који се у Републици Србији употребљава (испољава) родно осетљиви језик у медијима, службеним документима који нису општи правни акти, политици, образовном процесу, службеној (пословној) кореспонденцији и прописима (општим правним актима).⁶⁰ Наиме, они не могу бити истоветни, јер нису истоветне ни околности,

⁶⁰ Видети и упоредити са закључком проф. др Свенке Савић, цитираним у овом раду у фусноти 27.

ни природе делатности у којима се употребљавају родно осетљиве речи. Тако, на пример, израда (нацрта) прописа у оквиру делатности стварања права подлеже строгим номотехничким начелима и правилима, па је недопустиво неограничено и нерегулисано коришћење речи у паралелним облицима за женски и мушки род, тако што би се исте родно осетљиве речи у истом пропису поновиле два и више пута у тим паралелним облицима. Наравно, ту врсту номотехничког ограничења не треба схватити као негацију могућности употребе родно осетљивог језика у прописима, већ у њему треба видети показатељ неопходности за додатно истраживање, укључујући упоредноправну анализу, у циљу изналажења и стандардизације оног начина те употребе којим ће се, уз уважавање правила и општеприхваћених начела и сазнања правне технике, квалитативно превазићи констатација у уводним, односно основним одредбама прописа да „термини (родно осетљиве речи, изрази и сл.) којима су означени..., а који су изражени у граматичком мушком роду, подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односе.” Наиме, споменутом и сличним фразама само се констатује родна равноправност у области језика, али се не доприноси значајнијем заживљавању родно осетљивог језика у правној пракси и свакодневном говору, те је прилично извесно да би он доследном применом тог начина његовог (не)испољавања остао „мртав” језик. Уистину, није јасно како би тим путем у правном поретку било могуће „поћи од”, примера ради, „јавних тужилаца” и „државних правобранилаца” и „доћи до” „јавних тужитељки” и „државних правобранитељки”. Но, чини се да би тај пут био прилично отворен ако би, на пример, у Закону о јавном тужилаштву и Законнику о кривичном поступку у одредби у којој постоји потреба да се први пут спомене „јавни тужилац” писало: „јавна тужитељка или јавни тужилац (у даљем тексту: јавни тужилац)”, или: „јавни тужилац или јавна тужитељка (у даљем тексту: јавна тужитељка)”, а имајући у виду да је реч о једном од основних субјеката (особа, физичких лица) тих прописа. Подразумева се и да се уместо раставног везника „или” може користити коса црта, па споменути примери могу да имају и следећи облик: „јавна тужитељка/јавни тужилац (у даљем тексту: јавни тужилац)”, или: „јавни тужилац/јавна тужитељка (у даљем тексту: јавна тужитељка)”. На исти номотехнички начин може се поступити када је у питању Закон о правобранилаштву, односно употреба речи: „државна правобранитељка” и „државни правобранилац”. Наравно, претходно би било потребно одредити се, уз уважавање становишта стручњакиња/стручњака за језик, за један од два могућа облика за женски род, тј. за „јавну тужитељку” или за „јавну тужитељицу”, односно за „државну правобранитељку” или за „државну правобранитељицу”. Било како било, у циљу обавезивања на доследну употребу родно осетљивог језика у прописима, требало би извршити и одговарајуће измене и допуне Јединствених методолошких правила за израду прописа, које доноси Народна скупштина Републике Србије, не губећи том приликом из вида, како је истакнуто, с једне стране потребу испољавања и стварног заживљавања родно

осетљивог језика у правној пракси и свакодневном говору, а с друге стране неопходност уважавања општеприхваћених начела и сазнања правне технике.

USE OF GENDER-SENSITIVE LANGUAGE IN INTERNAL LAW AND EUROPEAN STANDARDS

Abstract: In the 21st century Europe, the issue of linguistic human rights and gender-sensitive language in the official and public use becomes increasingly significant. It has become an increasingly interesting topic for social sciences, public policies and media. The gender-sensitive language is considered the language of gender equality. It is required that the language used in the official document gives women and men and their activities equal value and equal visibility. Acknowledging the European standards and National Strategy for Gender Equality from 2016-2020, in this paper the author analyses the possibility of using the gender-sensitive language in legal texts from the aspect of legislative drafting. He does so by applying dogmatic, normative and comparative law method. At the end of the paper, the author considers the importance of the studied issues for the Republic of Serbia and its road to the membership in the European Union. He concludes that in order to make consistent use of the gender-sensitive language in regulations obligatory, the proper amendments to the Common Methodology of Legislative Drafting should be adopted by the National Assembly of the Republic of Serbia.

Key words: Linguistic human rights, gender sensitive language, non-sexist language, legislative drafting.